

ศิลปวัฒนธรรม วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา: ครบถ้วนทุกชนิด

รศ. วิมล คำศรี

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

๑. ความนำ

อาศัยหลักฐานจากศิลาจารึก และหลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ ทำให้เชื่อได้ว่า ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ พุทธศาสนาได้เจริญขึ้นในพื้นที่ภาคใต้โดยลำดับ กาลต่อมาได้มีการสร้างสรรค์วรรณกรรมเป็นศิลาจารึกหรือจารในใบลานหรือในสมุดไทย (สมุดข่อยหรือหนังสือข่อย) ด้วยตัวอักษรขอม ภาษาบาลีและภาษาไทย โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นิยมใช้อักษรขอมภาษาบาลีและภาษาไทยมากขึ้น และเปลี่ยนจากความนิยมจารึกในแผ่นศิลาเป็นการจารในลักษณะอื่นๆ เนื้อหาที่เน้นทางพุทธศาสนามากขึ้น

ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ กรมศิลปากรดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ได้พบหลักฐานการสร้างสรรค์วรรณกรรมซึ่งเป็นวัฒนธรรมพิเศษคือ จารบนแผ่นลานทองที่ใช้หุ้มปลีขอมมหาธาตุเจดีย์จำนวนกว่า ๕๐ แผ่น แต่ละแผ่นทำขึ้นต่างปีต่าง พ.ศ.กัน และมีทั้งที่จารึกด้วยอักษรขอมและอักษรไทย ศักราชที่เก่าที่สุดอยู่ในสมัยอยุธยา พุทธศักราช ๒๑๕๕ จารึกที่อายุน้อยที่สุดจารึกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ เนื้อหากล่าวถึงพุทธานุภาพอันเนื่องจากการกระทำกุศลเป็นพุทธบูชาว่าจะได้ชาติภพที่ปรารถนาตลอดถึงการถึงแก่นิพพาน (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, ๒๕๔๗)

๒. อัตลักษณ์วรรณกรรมพุทธศาสนา :

กรณีทักษิณ

ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๕ (กรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี-รัตนโกสินทร์) วรรณกรรมท้องถิ่นทักษิณส่วนใหญ่ใช้อักษรขอมภาษาบาลีและภาษาไทย เนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นคติแบบลังกาวงศ์ มีทั้งบอกที่มาของนิกายด้วยสารัตถะหรือด้วยถ้อยคำ เช่นเรื่อง พระมาลัยคำกาพย์ เรื่องพระบรมสารีริกธาตุ เรื่องพระพุทธโฆษาจารย์ คัมภีร์มหาวิบากคำกาพย์ พระเจ้าห้าองค์คำกาพย์ พระนิพพานโสตรคำกาพย์ พระปรมมัตถ์คำกาพย์ พิมพาแจ้งชาติคำกาพย์ ฯลฯ ในชั้นแรกๆ ใช้ตัวอักษรขอมภาษาบาลี ครั้งต่อมาใช้อักษรขอมภาษาไทยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่แตกฉานทางอักษรศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทั้งอักษรขอมและภาษามคธ ได้พยายามแปลวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่ใช้อักษรขอมและภาษามคธเป็นภาษาไทยฉบับร้อยแก้ว และเนื่องจากเกิดคตินาแต่ก่อนว่าหนังสือที่เขียนด้วยอักษรขอมมีความขลังและเป็น ศิริมงคล จึงเขียนอักษรขอมประสมประสานไว้คล้ายจุมลียบท ต่อมาเมื่อมีผู้เรียนรู้ภาษาไทยมากขึ้น (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์) จึงได้มีผู้รจนาวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นบทร้อยกรอง เช่น คัมภีร์ มหาวิบากคำกลอน เป็นต้น (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๗)

วรรณกรรมท้องถิ่นทักษิณที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาส่วนหนึ่งอาจได้เค้าเรื่องมาจากชาดก นิทานอิงชาดก ธรรมกถาหรือเรื่องในลักษณะอื่น ๆ ผู้รจนาใช้ความรู้ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวแต่งเสริมให้พิสดารออกไป เช่น พระรถเมรีคำกาพย์ มโนราชนิพนธ์คำกาพย์ สุบินกุมารคำกาพย์ หรืออาจได้เค้าโครงมาจากหลายทิศหลายทาง เช่น สุทธิกรรมชาดกคำกาพย์ เป็นต้น (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๗)

อย่างไรก็ตามมีผู้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะกรรมพุทธศาสนาพบว่า วรรณกรรมพุทธศาสนาที่แพร่หลายในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชมีทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ นิบาตชาดก ปัญญาชาดก เช่น เรื่องพระนิพพานโสตร พิมพาแจ้งชาติ พระสุวณสาม พระเวสสันดร พระรถเมรี หอยสังข์ และสุบินกุมาร ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น พระมาลัย กายนครและลิลิตโสฬสนิมิต เป็นต้น (วิมล คำศรี, ๒๕๓๗)

โครงการวิจัยภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่นได้ศึกษาเชิงปฏิบัติศนัวรรณกรรม กลุ่มศาสนาพุทธที่ว่าด้วยหลักศาสนาปรัชญา ชาดกและอิงชาดก จำนวน ๑๑๑ เรื่อง (บางเรื่องเนื้อหาตรงกันแต่ต่างสำนวนกัน) จำแนกตามชนิดของคำประพันธ์เป็นบทร้อยกรองประเภทคำกาพย์ ๘๕ เรื่อง คำกลอน ๑๑ เรื่อง คำฉันท์ ๕ เรื่อง (ได้แก่ โทษพิศกาม คำฉันท์, พระมหาชนก คำฉันท์, มหาพน คำฉันท์, มหาราช คำฉันท์ และมหาสุบิน คำฉันท์) กลอนเพลงบอก ๒ เรื่อง (ได้แก่ นกกระเจาบ และพญาจันทน์) กลอนและกาพย์ ๑ เรื่อง (ได้แก่นรินทุมชาดก) ลิลิต ๑ เรื่อง (ลิลิตโสฬสนิมิต) และเป็นบทร้อยแก้ว จำนวน ๗ เรื่อง สรุปว่านิยมแต่งเป็นคำกาพย์มากที่สุด

สารัตถะของวรรณกรรมทักษิณกลุ่มพุทธศาสนา มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นพระอภิธรรม/อภิปรัชญา เช่น พระปรมมัตถธรรม คำกาพย์, ทวัตติงสาการ, กายนคร, จิตกุมาร, เบญจจันทร์, ขันวิกังคินี ฯลฯ สารัตถะหลักของกลุ่มนี้ คือ มุ่งให้ผู้อ่านผู้ฟังประเทืองสติปัญญา พัฒนาจิตใจของตนประเภทที่มี สารัตถะรองลงมาแต่มาค้านปริมาณ คือ กลุ่มที่เพื่อเสริมสร้างให้ศาสนิกชนมี

จารึกวัดมหาธาตุ

ความศรัทธาพระพุทธศาสนา ได้แก่ วรรณกรรมประเภทพุทธจรีตหรือพุทธประวัติ ศาสนบุคคล, พระบรมสารีริกธาตุ ซาก/อิงซาก วรรณกรรมกลุ่มนี้มักเน้นไปทางพุทธานุภาพมากกว่าธรรมานุภาพ

กลุ่มที่นิยมกันค่อนข้างแพร่หลาย คือ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาระดับชาวบ้าน มักเน้นการจาระไนบุคลาธิษฐานมากกว่าธรรมาธิษฐาน หรือใช้บุคลาธิษฐานหุ้มคลุมจนค้นหาธรรมะได้โดยยาก มักมีเรื่องปาฏิหาริย์นำ จนบางเรื่องหมิ่นเหม่ต่อการอวดอุตริมนุชยธรรมก็มี หรือบางเรื่องเน้นการปรุงแต่งรสมากกว่าจะแสดงอรรถธรรมบางเรื่องไม่ต่างกับนิทานประโลมโลก คือ มุ่งให้เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์มากกว่าประเทืองสติปัญญา

วรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่นิยมสร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม ทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมมีความสำคัญ เพื่อสร้างและขยายพื้นที่ความเชื่อถือให้พิธีกรรมและผู้ประกอบพิธีกรรม(หมอ) ได้ประโยชน์/เพื่อดำรงอยู่ได้ มักอ้างเอาพุทธานุภาพ

ไปใช้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์และความขลังของพิธีกรรมนั้น ได้แก่ วรรณกรรมที่เป็นเวทมนตร์คาถาหรือประเภทโองการ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๗)

๓. วรรณกรรมพุทธศาสนาปริทัศน์ : กรณีทักษิณ

เพื่อให้ผู้ศึกษาได้สัมผัสกับวรรณกรรมพุทธศาสนา ซึ่งแพร่หลายอยู่ในภูมิภาคทักษิณ จึงขอยก ตัวอย่างวรรณกรรมบางเรื่องมาแนะนำแต่พอสังเขป ดังนี้

๓.๑ พระปรมมัตต์คำกาพย์

ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ศึกษาเรื่องพระปรมมัตต์ คำกาพย์ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๗) โดยให้ชื่อว่า เปิดสมุดปกขาวสาวดูผู้หลวก มองผ่านวรรณกรรมเรื่อง พระปรมมัตต์ คำกาพย์ ท่านได้ปรารภไว้ดังนี้

ผลพลอยได้จากโครงการการศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม” ที่ไม่ได้คาดหวังไว้ก่อน คือ การค้นพบวรรณกรรม

เรื่อง “พระปรมัตถ์ คำกาพย์” อันเป็นเพชรเม็ดงามเม็ดหนึ่งที่ฝังซ่อนอยู่ในกองซากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มานานร่วม ๑๖๐ ปีเป็นอย่างน้อย ผลพลอยได้อันนี้น่าจะเป็นคุณูปการช่วยเขี่ยอนวิดิและพลังการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นและวรรณคดีของชาติ ทั้งในเชิงพินิจการวิจักษณ์การวิจารณ์และการเปรียบเทียบให้ขยับเขยื้อนเพิ่มคุณค่าขึ้นทุกมิติ ทั้งนี้เพราะคุณค่าของเรื่องพระปรมัตถ์ คำกาพย์ จะช่วยลบล้างภาพเก่าๆ ที่นักบริโศคและนักผลิตวรรณกรรมรุ่นใหม่มักคว่นทักท้วงเอาว่าวรรณกรรมท้องถิ่นล้วนประดาช แล้วเชื่อมโยงไปถึงการตีราคาวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงอื่นๆ บรรดาผู้มีว่าล้วนเป็นเพียง “หม้อน้ำมนต์” ขนาดมหึมา ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นมีส่วนของความเป็น “หม้อยา” อันอุดมด้วยสรรพคุณ สามารถสมานเยียวยา และ/หรือ บำรุง ปรุรงแต่ง ทั้งสังขารและจิตวิญญาณของสังคม ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเหล่านั้น ตลอดจนถึงสังคมอื่นๆ นานัปการ ดังนั้น เรื่อง เปิดปกสมุดขาว ดาวดูผู้หลวค: มองผ่านวรรณกรรม เรื่อง พระปรมัตถ์ คำกาพย์ ขึ้นนี้ถือเสมือนของชำร่วยหรือของแถม ที่หัวหน้าโครงการการศึกษาภูมิปัญญาจากวรรณกรรมและพฤติกรรม ร่วมกับสกว. แดมพกให้แก่กัลยาณมิตรของโครงการนี้ด้วยความภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

เนื่องจากผู้รจนาร เรื่อง พระปรมัตถ์คำกาพย์ เป็นผู้บรรณาธิการด้านพุทธศาสนา ด้านอักษรศาสตร์และด้านประพันธ์ศาสตร์ จึงยากที่ผู้ศึกษาวิจัยซึ่งมีข้อจำกัดทางสติปัญญา จะสามารถเข้าถึง “อรรถ” และแลเห็นอรรถประโยชน์ของเรื่องนี้ อย่างเท่าทัน จึงตระหนักดีว่ายังมีข้อบกพร่องในการถอดรหัสและตีความอยู่อีกมาก ใคร่ขอขมาต่อผู้รจนารในส่วนที่อาจทำให้ลดถอยไขว้เขวอันเนื่องด้วยสาเหตุดังกล่าว และมั่นใจว่าจะได้รับความ

อนุเคราะห์จากผู้รู้และกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะให้ถูกต้องและสมค่ายิ่งขึ้น

เรื่อง พระปรมัตถ์ คำกาพย์ มีสารัตถะที่ว่าด้วย แก้วสามประการ หรือองค์คุณแห่ง “รัตน” สอดคล้องกับที่พระโมคคัลลายนเถระ วัดเชตวันวิหาร กรุงไปโลนนระเว สิงหลทวีปได้ร้อยกรองอธิบายไว้ในคัมภีร์ปาลินิชณฺฑุ ทุกประการ อันแสดงว่าเรื่องพระปรมัตถ์ คำกาพย์ ซึ่งแพร่หลายมากในภาคใต้ (ในช่วงรัชกาลที่ ๓-๕) มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาฝ่ายเชตวันวิหาร ในประเทศลังกา ดังนี้เป็นต้น

๓.๒ พระนิพพานโสตร

ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช โคโดยการสนับสนุนของมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทยได้ศึกษาเรื่องพระนิพพานโสตร (ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช, ๒๕๒๘) ค้นพบดังนี้

ในบรรดาวรรณกรรมลายลักษณ์รูปโบราณที่บันทึกลงใน “หนังสือบุค” หรือ สมุดข่อยของชาวภาคใต้นั้น “พระนิพพานโสตร” หรือ “พระนิพพานสูตร” นับเป็นวรรณกรรมที่มีความแพร่กระจายสูงมาก เพราะเท่าที่สืบค้นได้ในปัจจุบันปรากฏว่ามีอยู่แทบทุกจังหวัดในภาคใต้ และในจังหวัดหนึ่ง ๆ ก็มีหลายสำนวน

เนื้อหาของ “พระนิพพานโสตร” คนทั่วไปมักเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องพุทธประวัติหรือเรื่องพระอภิธรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นบันทึกประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียและลังกามายังภาคใต้ของประเทศไทย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ นครศรีธรรมราช ขณะเดียวกันก็เป็นบันทึกพัฒนาการของเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่จุดชุมชนเล็ก ๆ จนกระทั่งกลายเป็นแคว้นแคว้นใหญ่ใน

พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ โดยมีพระบรมสารีริกธาตุ
ซึ่งฝังอยู่ที่หาดทรายแก้วเป็นศูนย์กลางแห่งความ
ศรัทธา

ด้วยเหตุแห่งความเลื่อมใสในบวรพุทธ
ศาสนานี้เอง ทำให้กวีท้องถิ่นได้รวบรวมและคัด
ลอกเรื่องราวดังกล่าวต่อเนื่องกันมาเรื่อยๆ จนกลาย
เป็นสำนวนที่แพร่เพี้ยนกันไปมากมายทั้ง
ในแง่ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่และความยาวของเนื้อหา

เนื้อหาของพระนิพนธ์ นโศตรฉบับ
สมบูรณ์นั้นค่อนข้างยาวมาก จึงนิยมแบ่งเนื้อหาไว้
เป็นสองเล่ม เพื่อให้สะดวกในการอ่านและการ
บันทึก เล่มแรกเริ่มตั้งแต่คำประกาศเกียรติคุณของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนถึงตอนที่พระเจ้าอชาต
ศัตรูอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ ส่วน
เล่มสองมักเริ่มตั้งแต่พระเจ้าธรรมมาศโศกราชแห่ง
นครอินทปัตต์ขุดค้นหาพระบรมสารีริกธาตุที่พระ
เจ้าอชาตศัตรูฝังไว้ เพื่อแจกจ่ายไปเมืองต่าง ๆ แล้ว
มาจบในตอนทีกล่าวถึงสงครามระหว่างพระเจ้าศรี
ธรรมมาศโศกราชแห่งนครศรีธรรมราชกับท้าวอุทอง
แห่งกรุงทนบุรี

๓.๓ สุบินสำนวนเก่า

ศูนย์ วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช ได้จัดพิมพ์รายงานการวิจัยเรื่อง
การศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์ในสุบินสำนวนเก่าเผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ผลการศึกษาในส่วนของ
พุทธศาสตร์ ปรากฏผลดังนี้ (วิมล คำศรี, ๒๕๒๘)

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย มา
ตั้งแต่สมัยสุโขทัยและเป็นพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกา
วงศ์ (นิตยา กาญจนวรรณ, ๒๕๑๕) พระสงฆ์ไทยนำ
พุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ มาตั้งที่เมือง
นครศรีธรรมราชแล้วเผยแผ่ ขึ้นมาถึงเมืองสุโขทัย
อีกต่อหนึ่ง ข้อนี้มีปรากฏอยู่ในจารึกของพ่อขุน-

รามคำแหงว่า สังฆนายกในกรุงสุโขทัยล้วนมาแต่
เมืองนครศรีธรรมราช ก็คือพระสงฆ์เถรวาทลัทธิลังกา
วงศ์นั่นเอง พุทธศาสนาเถรวาทลัทธินี้ ถือกติอย่างหินยานพระ
ไตรปิฎกเป็นภาษามคธ พระสงฆ์ไทยจึงเลิกศึกษา
พระธรรมวินัยในภาษาสันสกฤตอย่างแต่ก่อนหัน
มาศึกษาภาษามคธแต่นั้นมา (มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์, ๒๕๑๖)

พุทธศาสนาเถรวาทลัทธิหนึ่ง คือ เถรวาทมหาน
สมมุติว่าพระพุทธรูปเจ้าเป็นหลายภูมิ และนับถือพระ
โพธิสัตว์ต่างๆ เป็นผู้บำรุงโลกใช้ภาษาสันสกฤต
จารึกพระธรรม มีชาวอินเดียพวกหนึ่งพาเถรวาท
มหานทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ ฝ่าย
พราหมณ์มาตั้งสอนที่เกาะสุมาตรา เกาะชวา และ
ประเทศจาม ประเทศเขมร แล้วเผยแผ่เข้ามาใน
ประเทศสยามนี้ (มหาวิทยาลัยวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๑๖)

พระสงฆ์ไทยแต่โบราณฝ่ายหินยานหรือ
เถรวาทลัทธิลังกาวงศ์แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายตามพุทธนิยม
คือฝ่าย “คันถุระ” และ “ฝ่ายวิปัสสนาธุระ”

ฝ่ายคันถุระ : คือเป็นหน้าที่ที่จะสั่งสอน
พระพุทธรูปศาสนาให้แพร่หลายถาวร หลักของพระ
พุทธรูปศาสนาคือพระไตรปิฎกเป็นมคธภาษา ภิกษุ
จึงต้องเรียนภาษามคธให้รู้อย่างแตกฉาน

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ : ถือกิจที่จะกระทำจิต
ใจให้สงบใสพ้นกิเลสความเศร้าหมองเป็นที่ตั้ง คน
มักนับถือในทางวาทศาสตร์ลัทธิ (มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์, ๒๕๑๖)

พุทธศาสนาในสุบินสำนวนเก่าเป็นแบบ
“หินยาน” และมีทั้งฝ่ายคันถุระฝ่ายวิปัสสนาธุระตั้ง
ที่ปรากฏในสุบินสำนวนเก่าว่า :-

“ขอนบพระปิฎกสังฆกรรม
อันลึกล้ำพันอุบัย
พระสูตรพระวินัย
พระปรมัตถ์มากเหลือตรา”

ธรรมสารธรรมสาร
ธรรมสารธรรมสาร
ธรรมสารธรรมสาร
ธรรมสารธรรมสาร

๑๖-๑๗ นโมระฆิกาน กบชาเวรัมภาน กัพระลักขณ ขมพระพธิกา ปันเกล้าโลก พระทักขณปถ ปะเสถิกเจติยเกษม ๐ ทุฬยอก
ระลขย ทลลันนบพ, ฌมกิมเนสย ภระกมภกสัน พันทิวบปรโทมย ทมทงยอไทย ฌิตกมมก ๐ ฌันนิกเกลา กมพระเพทก
๑๖๕๕ กัเออจกัสา กมพระวีนทิว ฌนิตุกา เป็นทิวกสว แกสคทททลย ๐ กณพระวีนกต จากกณบชท ฉ่าเสกเพริชจกย พระ
๑๖๖๕ กัยณะนบ ฌบอณเทอชหลาย ซาจกกลบไทย เม็นนชบพ ๐ พระเสถียรอเสก ทมโดยสละเมธา ฌิตกรกสว สรเพ็ญมคทายม พระ
๑๖๗๕ ทักขณปถ กัพระมะทา ฌยจกัไดษโกระย ๐ กัพระทบทก ทมทงลพะวษ ฌบพิถาโทมย พทเมวินสวค พระเสถียรโกระย มาชยแกลชย
๑๖๘๕ กัโนชบพิ ๐ ซอจอนบ ๐ พระนโคระยพ บบระทวีนบ ทมทงคโคโย เป็นคัมภหธิบ ทมเจยณินนุ กัพระเสกคัก ๐ เป็นคัมภ

อักษรและภาษาที่ใช้เขียนหนังสือบุค

“ไหว้พระอรียสงฆ์
อันท่านทรงศิลาจาร
จำเรณูพระกัมมัฏฐาน
เป็นไมตรีทุกวัสสา”

“ไหว้แก้วทั้งสามดวง
อันใหญ่หลวงยอดมงคล
ขอสวัสดิสิตตภาพล
มีแก่ข้าทุกหญิงชาย”

(สุบิน : ๒๐)
“อุกคิฉกัเพียร
บวชตัวเล่าเรียน พระไตรสรณาคม”

(สุบิน : ๕๑)
“เรียนนั่งวิปัสสนา
อุตสาเพียรทุกรাত্রี
ระงับดับอินทริย์
ให้เห็นโทษในรูปกาย”

(สุบิน : ๖๑)
ฯลฯ

ความเชื่อและคำสอนทางพุทธศาสนา

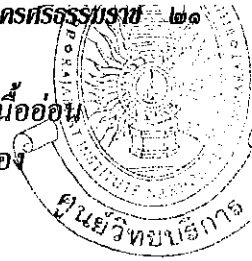
“การศึกษาพุทธศาสนาถ้าไม่ได้ศึกษาเรื่อง
กรรมก็มีได้ศึกษาในข้อหลัก” (กรมหลวงวชิรญาณ
วงศ์, ๒๕๑๖)

พุทธศาสนาเชื่อเรื่อง “กฎแห่งกรรม” คือผู้
ใดทำดีย่อมได้รับผลดี ผู้ใดทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว
หรือกล่าวสั้น ๆ ว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” ความดี
เราเรียกว่า “บุญ” ความชั่วเราเรียกว่า “บาป” การ
ทำบุญทำให้เกิดความสบายใจเรียกว่า “ความสุข”
การทำบาปทำให้เกิดความไม่สบายใจเรียกว่า
“ความทุกข์” ดังนั้นผู้ใดจะมีความสุขหรือมีความ
ทุกข์สืบเนื่องมาจากการกระทำ หรือกรรมที่ผู้นั้น
ก่อขึ้น

ด้วยเหตุนี้คำสอนของพุทธศาสนาจึงเน้น
ให้ “ละเว้นความชั่ว” และ “ทำความดี” คำสอน
ในพุทธศาสนาทั้ง “แปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์”
จึงมีผู้สรุปไว้เป็นหลักเพียง ๓ ประการ คือ

- การละเว้นความชั่วทุกอย่าง
- การทำความดีอย่างสมบูรณ์
- การทำใจให้บริสุทธิ์

ส่วนวิธีการสอนให้พุทธศาสนิกชนได้
ปฏิบัตินั้น พระองค์ทรงเลือกใช้วิธีตามภูมิปัญญา
ของบุคคลเหล่านั้น วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้รวมอยู่
ใน “พระธรรม” พระธรรมหรือพุทธธรรมของพระ
องค์เป็นที่ยอมรับ แม้ในปัจจุบันนักการศึกษาบาง

ท่านก็ได้นำเอาวิธีการทางพุทธศาสนามาใช้ในวงการศึกษา เช่น ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ได้นำการสอนตามแบบ “อริยสังข์” มาใช้ เป็นปรัชญาในการศึกษาของไทย เป็นต้น (ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี, ๒๕๒๐)

วิธีการสอนให้คนรู้ว่าความทุกข์ของมนุษย์มีป่อเกิดมาอย่างไร จะระงับความทุกข์ได้อย่างไรนี้เอง ทำให้พุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่น

พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกแล้วเป็นเรื่องของบุญและบาปตามแนวพุทธศาสนา

การทำบุญทางพุทธศาสนา มีโดยย่อ ๓ ประการ คือ (กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ๒๕๑๖)

ทานมัย : บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน

ศีลामัย : บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

ภาวนามัย : บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

การทำบุญด้วยการบริจาคทาน : กุศลทานมีอยู่ ๓ สถานคือ (กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ๒๕๑๖)

ก. ทาน เกี่ยวแก่พระภิกษุสงฆ์

ข. ทาน เกี่ยวแก่นุญษ์เพื่อนร่วมโลก

ค. ทาน เกี่ยวแก่พืชสัตว์เดียรัจฉาน

พฤติกรรมการบริจาคทานมีปรากฏในเรื่องสุบินสำนวนเก่าหลายตอนด้วยกัน เช่น

“เดือนสิบสงกรานต์

ให้ทานของฉัน

ถวายเทียนน้ำมัน

วันเข้าพรรษา”

(สุบิน : ๖๗)

“แคว่ถางสร้างวัด

ปลูกที่ปฏิบัติ ทำขึ้นให้ใหม่

สร้างพระเพทาร์ การเปรียญหอไตร

สร้างตู้ไว้ใส่ อภิธรรมคัมภีร์”

(สุบิน : ๖๕)

“ท้าวถวยลาดเนื้ออ่อน

พรมที่นอนหมอนลายทอง

มุ้งเขียวแพรยอดดอง

กับผ้าเทศชายมีตรา”

(สุบิน : ๘๕)

การทำบุญด้วยการรักษาศีล : คีลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ๒๕๑๖)

ก. คีลธรรมชาติหรืออักษรกิจ เป็นศีลที่จารีกอยู่ในใจของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม มีหลักการใหญ่ ๆ ว่าให้ประพฤติตนในทางที่ตนพิจารณาเห็นว่า เป็นคุณธรรมดีทุกประการ และให้ละเว้นจากการประพฤติชั่ว บัญญัติ ๒ ประการนี้แบ่งเป็น ๑๐ หน่วยย่อยคือ “กุศลกรรม” ที่พึงบำเพ็ญ เรียกว่า เบญจธรรม และ “อกุศลกรรม” ที่พึงเว้นเรียกว่า “เบญจศีล” ซึ่งได้แก่

เบญจศีล คือ

เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต

เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ

ไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก

เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

เว้นจากการกล่าวเท็จ

เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย

อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เบญจธรรม คือ

เมตตากรุณา

สัมมาอาชีวะ

ความสำรวมในกาม

ความมีสัจจะ

ความมีสติรอบคอบ

เรื่องเบญจศีลและเบญจธรรมนี้ มีกล่าวไว้ในสุบินสำนวนเก่าหลายตอนดังนี้

“มิได้ฆ่าสัตว์
ลักทรัพย์สมบัติ ล้อลื่นปลิ้นเขา
เจรจาอำพราง กินเหล้าน้ำเมา
สัตย์ซื่อถือเอา ประเวณีธรรม”
(สุบิน : ๖๔)

“ใครลวงคิดห้ำ
ฆ่าสัตว์อัตร่า อารมณ์มุ่งหมาย”
(สุบิน : ๒๖)

“วันพระเขาละการ
ชวนลูกหลานและเมียพี่
มีมือถือดอกบัว
สู่โรงธรรมเป็นอัตร่า
(สุบิน : ๑๕)

บัณฑิตอาราธนา
พระอุปัชฌาย์เป็นผู้ใหญ่
จับพัดสำรวจใจ
จึงให้ศีลห้าประการ
(สุบิน : ๑๐๘)

ข. ศิลลยลักษณ์อักษร คือ ศิลที่พระ
พุทธเจ้าทรงสั่งสอนบรรดาสาวก ศิลเหล่านี้สำหรับ
บรรพชิตผู้มุ่งในพรหมจรรย์เท่านั้น อาจจะแบ่ง
ย่อยเป็นศิลสำหรับชี สามเณร ภิกษุ ชีถือศิล ๘
สามเณรถือศิล ๑๐ และภิกษุถือศิล ๒๒๗ ดังเช่น

“รับศิลสิบบทเจน
ดูเป็นสามเณรสบสม”
(สุบิน : ๕๕)

“ผ้าขาวให้นางนุ่ง
อังสะพุงสวมกายา”
ห่มสะไบบังเฉียงบ่า
รับศิลแปดเป็นนางชี
(สุบิน : ๑๕)

การทำบุญด้วยการรักษาศีล โดยเฉพาะการ
ถือศิลแบบลยลักษณ์อักษรนี้ ถือเป็นอานิสงส์

อย่างสูง กล่าวคือ นอกจากจะเกิดผลบุญแก่ตนเอง
แล้ว ยังสามารถแผ่ส่วนกุศลไปถึงผู้อื่นได้ด้วย ดัง
เช่น ข้อความในสุบินสำนวนเก่ากล่าวว่

“จักโปรดพ่อแม่
เผ่าพันธุ์เด่าแก่ จากแต่ฝ่ายพราน
ให้ตั้งใจในคุณ แก้วสามประการ
สู่สวรรค์วิมาน อยู่สุขเย็นใจ”
(สุบิน : ๓๓)

“บวชตัวทรมาณ
บวชลูกหลานหลาน เครือญาติวงศ์
โปรดทาสทาสบุญ อุปสมบทสงฆ์
แล้วตรวจน้ำล้าง ประรณาคตามปอง
(สุบิน : ๖๔)

“พระครูท่านวิเศษ
ว่าโปรดบิดเรศ แปลงเพศบวชเป็นสังฆา
เป็นเณรโปรดแต่มารดา บวชเป็นสังฆา
โปรดพ่อให้พ้นภัย
(สุบิน : ๕๑)

๗๓๗

การทำบุญแบบเจริญภาวนา : การเจริญ
ภาวนาเป็นการอบรมใจให้บริสุทธิ์สะอาด สว่าง
ไสวด้วยสมาธิและปัญญาเรียกว่าเป็นบุญคือความดี
ที่สูงกว่าศีลขึ้นมา เพราะเป็นเครื่องชำระล้างโมหะ
คือความหลงไม่รู้จริงให้หมดไป (กรมหลวงวชิรญาณ
วงศ์, ๒๕๑๖)

การทำบุญลักษณะนี้ เป็นเรื่องของธรรมะ
ชั้นสูง คือ เป็นแบบของพระอรหันต์ที่จะบรรลุ
มรรคผล ถึงขั้นนิพพานหรือปรินิพพาน ในขั้นต่อ
ไป ดังปรากฏในสุบินนี้ว่า

“เป็นองค์นักปราชญ์
ปัญญาเฉลียวฉลาด บาลิศาธา
ประคองแสงแก้ว ส่งสว่างโลกา
ให้ฝูงชนา เห็นพระนฤพาน”
(สุบิน : ๓๓)

“องค์ใดศรัทธา
ทรงศีลศาศดา ด้วยใจยินดี
.....อยู่ตามบัญญัติ อาบัติไม่มี
สำรวมอินทรีย์ แสงงามรรคผล”
(สุบิน : ๖๓)

ฯลฯ

การทำบาปในพุทธศาสนา

โดยนัยกลับกันการทำบุญ การทำบาป คือ ประพฤติผิดจากกุศลกรรมมาเป็นอกุศลกรรมหรืออกุศลมูล หมายถึง รากเง้าของความชั่วมีอยู่ ๓ ประการ คือ โลกะอยากได้โทสะคิดประทุษร้ายเขา และโมหะหลงไม่รู้จริง อกุศลมูลนี้เองจะเป็นตัวชักนำให้ทำบาปหรือผิดศีล ซึ่งแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะต่าง ๆ (กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ๒๕๑๖) ดังปรากฏในสำนวนเก่าว่า

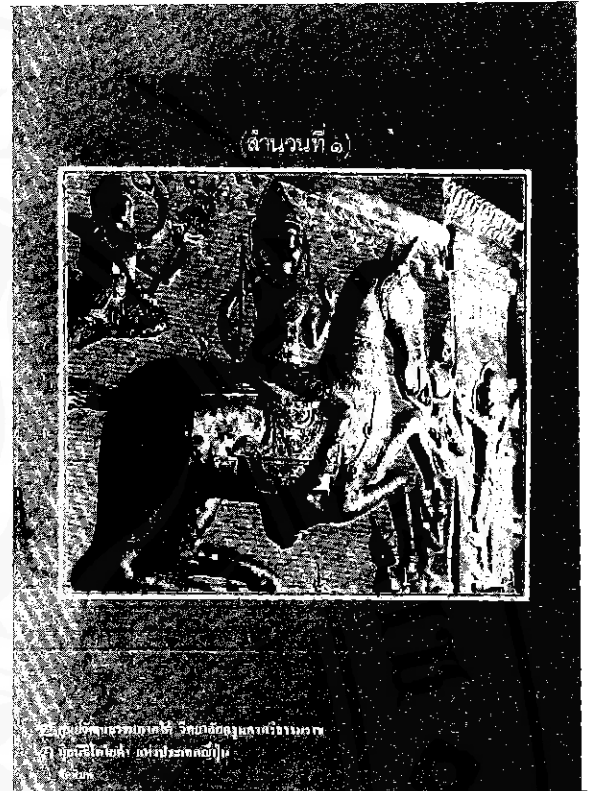
“ครูยสารทสงกรานต์
หญิงชายชาวบ้าน เขาไปทำบุญ
พ่อเจ้าลวยหอก เข้าป่าดาหล่น
ได้ไม้ครุนครุน เต็มหาบเต็มมือ
(สุบิน : ๕๕)

“รู้แต่ประมาท
ไม่เกรงโอวาท พระผู้มีคุณ
สูบฝิ่นกินหาวก อยากเสพเมถุน
ทำปากคุณคุณ หยอกชีสีกา”
(สุบิน : ๖๓)

ฯลฯ

๓.๔ ลิลิตโศพสนนิมิต

ลิลิตโศพสนนิมิต เป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยมชิ้นหนึ่งเท่าที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช ทั้งเป็นวรรณกรรมที่แปลกกว่าวรรณกรรมชิ้นอื่น ๆ ที่เคยพบในนครศรีธรรมราช ตรงที่มีทำนองแต่งเป็นลิลิตซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ วรรณกรรมชิ้นนี้ไม่เคยได้รับการกล่าวถึงและตีพิมพ์แพร่หลายในที่ใด ๆ มาก่อนเลย

ปกหนังสือพระนิพนธ์ไตร

ปกหนังสือสุบินสำนวนเก่า

ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราชได้รับต้นฉบับลิลิตโศพสนนิมิต ซึ่งเขียนด้วยดินสอคำ โดยใช้กระดาษห่อใบชาจีนร้อยด้วยเส้นด้ายเข้าเป็นเล่ม มีจำนวนหน้าทั้งหมด ๕๓ หน้า จากนายพร้อม ศรีสัมพุทธ เมื่อต้นปี พ.ศ.๒๕๒๑ ต้นฉบับส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ดี มีเพียงบางส่วนที่ถูกปลวกกัดกินขาดไปบ้าง

พระสมุห์หนูเริ่มต้นวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วยบทให้ไว้ครุตามประเพณีนิยมที่กวียึดถือกันมา โดยเริ่มเรื่องด้วยรายสุภาพดั่งจะขอคัดดวงไว้โดยคงตัวสะกดการันต์ไว้ตามต้นฉบับเดิมทุกประการดังนี้

ร่าย

ศรีสิทธิอิศรชยยศ โอนอ่อนแก่ศรีขอนแก่น
ไทรรัตน์นารอดดุขันธ์ นบจอมจุลจักรพรรดิ จันโลง
รัตนโกสิน ทรมหินทราคิเรก สยามกรมเมณฑร
เจียรสุริเยนทร์เยี่ยมฟ้า ลงเฉลิมหล้าดับยุคผลกศุข
สงบแสงยม ขลาขลังเทียมห้าฮัก เชี่ยวชาญศึก
สาหัส สมรรถมล้างอริราช ผดุงศาสนช่วงโชติ
อุโฆษมหิศรัภุชฎาร อภินิหารจอมจักร ปวงปร
ปักษ์แสงยนิ จินนทรปัจจามิต สุรสัทธสังหรั
คินพระนครเคี่ยมเจ้า โอนเฝ้ารับรุธิพระบาท เกริก
สีหนาท ไกรเกรียง เลิศดับเสียงเศียรระย้อ ขอกร
ชอดับเชิญ เป็นมหิศรสาขา บ้างขอสาวมีภักดี
ถวาย ศุภลักษณ์บัณฑา เอาพระเดชาเกลี้ยวกกล้า
เพื่อข้าพเจ้า..... โพชพคนาดคุณล้ำ อุปถัมภ์รอด
ร่างมา ครูปรีททยาจารย์ สอนพิทยาสุทธูอรธ
ให้เลิศสดัดเสดกขบ่าป กุมกรรมลาภบุญเขตร์ พบ
เทวศร์ทั่วภพจบสกลจักรพาพ เบื้องคักมนาน
ตลอด อักขนิฐุระวัคัชฎา ภาสะโอภาสสุระศิวาย
ทวยเทพหลายภุมพฤษ อธิกศไททศท้าว อยุทธ
เยศร์ยอดเด้า แค้นหล้า เลอสรวง แลเนอฯ

ลิลิตโศพสนนิมิตนี้ ผู้นิพนธ์ได้บอกไว้ในตอนท้ายของเรื่อง คือ ร่ายบทที่ ๓๒๑

ว่าได้เอาเค้าเรื่องนี้มาจากพระไตรปิฎกหมวดที่เรียกว่า โกศลสังยุตต์ เป็นตอนที่พระอานนท์เล่าเรื่องนี้ถวายพระมหากัสสปผู้เป็นประธานการทำสังคายนาครั้งแรก โดยเริ่มแต่งตั้งแต่ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งเป็นปีที่ผู้นิพนธ์อาพาธ ต้องย้ายจากวัดซึ่งจำพรรษาอยู่แต่เดิมมาจำพรรษา ณ วัดเสมาเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่งต่อมาหลายปีจนแต่งจบเมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓ ดังความว่า

เป็นอนุโยคานุยันต์ จินตะนิพนธ์พุทธนิพนธ์ ในโกศลสังยุตต์ พระอนุชเชรณนที ถวายอนุสนธิจบ แต่พระกัสสปบสังฆวุฒา ผู้ประนิยายคติปิฎกครั้งแรก เกริ่นแยกเพลงกลอนตามอุทาหรณ์พระสุบิน ข้อยจิตรจินต์ของโคลง แต่ปีมะโรงอุศกชดาตกอาพาธ คลาจากอารามเทา เนาวัดเสมาเมือง ค่อยประเทืองความเศร้า เห็นสำเนาค่างร่างต่อเติมเต็มความ ตามโสพสสุบิน จินต์สุดจินต์สุดจิตร ทั้งลิขิตรายการ ภอศดับสารเรียบราบโคลงสุภาพสองสาม เป็นคำสยามเขตร์นอก ถึงปีวอกโทศก ยกพุทธศาสน์สองพันสี่ ร้อยเสศปีหกสิบสาม ลั่นเนื้อความบอกจบ.....ฯลฯ

ลิลิตโศพสนนิมิต มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระสุบินนิมิตเห็นเหตุประหลาด ๑๖ ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลด้วยอารามตกพระทัยในพระสุบินนิมิตร้ายนั้น จึงทรงลี้มระลึกถึงพระพุทธองค์ในเบื้องต้นแรก ครั้นพระนางมัลลิกาทรงเตือนจึงทรงระลึกได้ พระองค์รับเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ในทันที กราบทูลพระสุบินนิมิตประหลาด ๑๖ ประการ ตลอดจนการจับสัตว์มาเพื่อทำพิธีบูชาัญญให้พระพุทธองค์ทรงทราบทุกประการ

สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า อันมหาสุบินทั้ง ๑๖ ประการนั้น จะไม่บังเกิดในขณะนี้ แต่จะบังเกิดในกาลข้างหน้า และไม่ใช่ในรัชกาลของพระเจ้าปเสนทิโกศล แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงมีพระพุทธฎีกาตรัสพยากรณ์ พระสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง ๑๖ ประการ โดยทรงตรัสพยากรณ์ไปตามลำดับตั้งแต่ประการแรกจนประการสุดท้าย

เมื่อพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์สุบินนิมิตจบลงแล้ว จึงมีพระพุทธดำรัสว่าดังนี้

โคลงสาม

ข้าแต่ล่องบทรัดน์
นิกรสัตว์ภาคหน้า
จักรับร้อนร้อยล้าน
หากข้าจักเห็นฯ

โคลงสอง

ความเข็ญความหยาบแค้น
คนรุ่มรอกอกแค้น
อนาถหน้าอาสุราฯ

โคลงสาม

ธรรมจักเสื่อมชูด
ชนชนะบุตรมีนช้า
ดังจักขุบอดบ้ำ
สาสน์เศร้ายศรีหมอง แลนาฯ
พรรษาสองพันเศษ
สัตว์แสนทเวศชอกช้า
ทุกข์ทกถิ่นกินน้ำ
เนตรให้มลายเขมม พระเฮฯฯ
เปรมแต่เหล่ามฤคยา
พงษ์พาลาเหี่ยมเห้า
สรรพญูปัทวเบียดพร้าว
รุ่มร้ายหลายหลั่น แลนาฯ

ปกหนังสือนาคัน วันการ โสพนนิมิต

ในที่สุดพระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเลิกพิธีบูชาอัญญาตามที่ตั้งใจไว้แต่ต้นเสีย พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลากลับพระบรมราชวังแล้ว รับสั่งให้เลิกการบูชาอัญญา ทั้งตรัสชมพระนางมัลลิกาที่ทรงแนะนำให้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ มิฉะนั้นพระองค์จะต้องทำให้สัตว์เดือฉร้อนไปด้วย โดยไม่บังเกิดประโยชน์แก่พระองค์แต่อย่างใดอย่างแน่นอน

ผู้นิพนธ์ลิลิตโสมนนิมิตได้บอกไว้ในตอนท้ายของรายสุภาพบทที่ ๓๒๐ ว่า ความที่พระอานนท์เล่าพระมหากัสสป มีเพียงเท่านี้ (สุนัษวัฒน์ ธรรมภาคใต้วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๑)

(๕)

(อ่านต่อฉบับหน้า)